

Asia: VN/27993/2024

Lausuntopyyntö Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman luonnoksesta vuosille 2026-2033

1 Johdanto

1. Johdanto

Saamelaiskäräjien lausunto

Saamelaiskäräjät kiittää mahdollisuudesta lausua Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman luonnoksesta vuosille 2026–2033.

Saamelaiskäräjät kiittää Nape-toimikuntaa aktiivisesta ja hedelmällisestä yhteistyöstä toimeenpanosuunnitelman valmistelutyön yhteydessä. Yhteistyö on ensimmäinen kerta, jolloin Saamelaiskäräjät ja saamenkieliset sote-sektorin ammattilaiset on osallistettu yhteistyössä Nape-toimikunnan kanssa pohtimaan ja kehittämään ratkaisuja ja toimenpiteitä saamelaisia koskeviin naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan haasteisiin ja ennaltaehkäisyyn.

1.1 Toimeenpanosuunnitelman valmistelu ja lähtökohdat

Nyt lausunnolla oleva toimeenpanosuunnitelma on järjestyksessään kolmas. NApEn laatima ensimmäinen Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2018–2021 sisälsi 48 toimenpidettä, joista julkaistun arviointiraportin mukaan merkittävä osa toteutettiin. Arvioinnissa suunnitelman haasteiksi nostettiin epäselvyys suunnitelman rakenteessa sekä väkivallan sukupuolistuneisuuden riittämätön huomioiminen.

Toimeenpanosuunnitelman toteuttamista on tukenut eduskunnan NApElle vuonna 2022 myöntämä 300 000 euron rahoitus Istanbulin sopimuksen toimeenpanoon vuosille 2023–2024. Tästä rahasta 80 000 euroa käytettiin hyvinvointialueiden tukemiseen ja SERI-tukikeskusten kansalliseen koordinaatioon. SERI-tukikeskustoiminnan osalta on selkeästi osoitettavissa rahoituksen kohdistuminen myös saamelaisväestön palveluihin. Saamelaisalueelle SERI-tukikeskus on perustettu Ivaloon sekä Rovaniemelle. Seksuaalisen väkivallan uhreille suunnatuista tukipalveluista löytyy tietoa Suomen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) nettisivuilta kahdella kolmesta Suomessa puhutulla saamen kielellä. Muutoin saamelaisväestöön kohdistuneet toimet ovat olleet vähäisiä.

Saamelaiskäräjät on lausunnossaan/raportissaan (15.8.2023) GREVIOLle tuonut esiin saamelaisten palvelutarpeita, jotka GREVIO on huomionnut raporteissaan. Näistä GREVION lausumista huomioista huolimatta saamelaisiin naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan estämiseksi ja ennaltaehkäisyyn on tehty verrattain vähän. GREVION maaraportissa, joka julkaistiin 3.12.2024, kiinnitettiin huomiota saamelaisiin kohdistuneisiin palveluiden puutteeseen.

Aikaisempien toimikausien heikon kehittämistilanteen vuoksi onkin tärkeää, että viimeistään nyt tulevalla toimintakaudella saamelaisten tilanteeseen kiinnitetään erityistä huomiota toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden muodossa. Toimeenpanon valmistelussa tulisi huomioida myös käynnissä olevan saamelaisten totuus- ja sovintokomission tulevat raportit ja mahdolliset huomiot sekä tarpeet kohdistuen saamelaisten kokemaan seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja väkivaltaan, joissa voi korostua ylisukupolvisuus. Saamelaisten totuus ja sovintokomission loppuraportti julkaistaan loppuvuodesta 2025.

1.2 Toimeenpanosuunnitelman rakenne

Vuosille 2026–2033 laadittu toimeenpanosuunnitelma jatkaa ja edistää Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa Suomessa. Toimeenpanosuunnitelma perustuu Istanbulin sopimuksen velvoitteisiin sekä sopimuksen toimeenpanoa valvovan riippumattoman asiantuntijaryhmä GREVION (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) Suomelle vuosina 2019 ja 2024 antamiin suosituksiin. Suosituksissa on myös saamelaisväestöön suunnattuja toimenpiteitä. Toimeenpanosuunnitelmaan sisältyy pitkän ajan tavoitteita ja 36 toimenpidettä.

Istanbulin sopimuksen artikla 4 takaa sen, että palvelut on tuotettava ottaen huomioon vähemmistöjen oikeudet. Artiklat 20, 22 ja 23 koskevat erilaisia tukipalveluita väkivallan uhreille. Artikla 20 velvoittaa sopimusvaltiot takaamaan, että naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan uhrit saavat tarvittavat tukipalvelut, kuten oikeudellista ja psykologista neuvontaa, taloudellista apua, asumispalveluja, koulutusta ja työllistymistukea. Palvelujen tulee olla saavutettavia kaikille uhreille, mukaan lukien haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät. Artikla 22 koskee erityispalveluita. Artikla 23 koskee turvakoteja.

Toimeenpanosuunnitelma on jaettu neljään osaan Istanbulin sopimuksen peruseriaatteiden mukaan, jotka ovat väkivallan ennaltaehkäisy, suojeleminen, syytötoimet ja yhteensovitetut toimintaperiaatteet.

Suunnitelmassa on tämän lisäksi kolme läpileikkaavaa tavoitetta: sukupuolen ja erilaisten risteävien haavoittuvuustekijöiden huomioimisen vahvistaminen, rakenteiden, koordinaation ja moniammatillisen yhteistyön lujittaminen sekä tietopohjan vahvistaminen väkivallan ehkäisyssä ja torjunnassa. Työ on suunnitelman mukaan tarkoitettu toteuttamaan poikkihallinnollisesti. Tavoitteena on jatkaa Istanbulin sopimuksen kansallista toimeenpanoa huomioiden muut meneillään olevat ja tulevat valtionhallinnon hankkeet: Väkivallaton lapsuus toimintaohjelma (2026–2033), Tasa-arvo-ohjelma (2024–2027), Perus- ja ihmisoikeus-toimintaohjelma (2024–2027).

Saamelaisten tunnistetut tarpeet

Toimenpideohjelman valmistelua tehtiin yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa ensimmäistä kertaa. Tarve omasta työpajasta esitettiin Saamelaiskäräjiltä taholta. Nape-toimikunnan saamelaistoimijoille järjestämä työpaja onnistui hyvin. Saamelaistoimijoiden kanssa tunnistettiin yhdessä ne haasteet ja

kehittämistarpeet, joita saamelaisväestöllä on väkivallan ennaltaehkäisyn ja uhrien auttamisen suhteen.

Saamelaisten osalta tunnistettuja tarpeita, joita työstettiin Nape-työpajassa on tunnistettu myös Saamelaiskäräjien lausunnoissa sekä GREVION suosituksissa Suomelle. Toimeenpanosuunnitelmaan on kirjattu huomioita ainakin seuraavien seikkojen osalta:

1. Turvakotipalvelut

GREVIO on vaatinut Suomea lisäämään naisille tarkoitettujen turvakotien määrää, sekä parantamaan turvakotien saavutettavuutta haavoittuville ryhmille, kuten romaninaisille, vammaisille sekä päihteitä käyttäville naisille. Suomessa on toiminnassa 29 turvakotia, joista pohjoisin sijaitsee Rovaniemellä. Turvakodit on huomioitu myös Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa. Hallituksen Tasa-arvo-ohjelmaan on kirjattu toimenpide turvakotien perhepaikkojen lisäämisestä alueille, joissa niitä ei ole riittävästi tai joista palvelu puuttuu vielä kokonaan, kuten saamelaisten kotiseutualue. Myös GREVIO on huomauttanut Suomea tarpeesta lisätä kielellisesti ja kulttuurisesti sopivia yleisiä ja erityistukipalveluja saamelaisnaisille. Erityistä huolta on herättänyt se, ettei saamelaisten kotiseutualueella ole yhtään toimivaa turvakotia. Saamelaisten kotiseutualue on pinta-alaltaan ja välimatkoiltaan todella laaja alue.

2. Tiedontuotanto:

Saamelaisiin naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan tietopohjan vahvistaminen väkivallan ehkäisemisessä ja torjunnassa. Kansallisiin vähemmistöihin kuuluvista kuten saamelais- ja romanitauksaisten naisten kokemasta väkivallasta Suomessa ei ole kattavaa ajantasaista tietoa. Ruotsissa sekä Norjassa saamelaisnaisten on havaittu altistuvan lähisuhdeväkivallan eri muodoille selvästi saamelaisia miehiä sekä valtaväestöön kuuluvia naisia enemmän. Saamelaisista saatavaa säännöllistä väkivaltaan liittyvää tietopohjaa ei ole saatavilla, kuten toimenpidesuunnitelmassa todetaan.

3. Seri-palvelut:

GREVIO on kehottanut painokkaasti Suomea lisäämään seksuaaliväkivallan uhreille tarkoitettujen Seri-tukikeskusten määrää sekä poistamaan esteitä uhrien pääsystä niiden tuen piiriin. Seri-tukikeskusverkosto on saatu valtakunnallisesti valmiiksi ja Suomessa on 25 Seri-tukikeskusta. Pohjoisimmat niistä Ivalossa ja Rovaniemellä. Pohjoisimmista SERI-palveluista puuttuu saamenkielinen ja kulttuurinen mukainen osaaminen. Nollalinjan palveluita ei ole saatavilla millään suomessa puhutulla saamen kielellä.

4. Koulutus:

Saamelaiskäräjien kanssa yhteistyössä järjestetyssä työpajassa nousi esiin tarve kouluttaa väkivaltaa kokeneita saamelaisia kohtaavia ammattilaisia saamelaiskulttuurin erityispiirteistä.

1.3 Toimeenpanosuunnitelman toteutuksen koordinointi ja seuranta

NAPE-toimikunta koordinoi Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelmaan kirjattujen toimenpiteiden toteuttamista, seurantaa ja vaikutusten arviointia. Toimeenpanosuunnitelmaa on tarkoitus toteuttaa laajassa poikkihallinnollisessa yhteistyössä. Toimeenpanosuunnitelmaan on kirjattu toimenpiteiden päävastuutahot, muut vastuutahot ja toimenpiteen toteuttamisen kannalta

muita tärkeitä toimijoita. Viranomaiset vastaavat toimenpiteiden toteuttamisesta joko päävastuutahon tai muun vastuutahon roolissa. Vastuu toimenpiteiden toteuttamisesta on aina vastuutahoiksi merkityillä organisaatioilla, mutta toimenpiteitä on hyvä toteuttaa yhteistyössä muiden tärkeiden toimijoiden kanssa. Tärkeiden toimijoiden joukkoon on kirjattu muita tahoja kuin viranomaiset, kuten järjestöt, yksityiset toimijat, tutkijat ja korkeakoulut.

NAPE kokoaa laajasti yhteen eri hallinnonalojen toimijoita, mukaan lukien keskeiset ministeriöt ja virastot, hyvinvointialueet ja kunnallishallinnon, sekä väkivallan vastaista työtä tekevät kansalaisjärjestöt. Toimeenpanon edistymisen ja vaikutusten arvioinnin mittareilla pyritään toimeenpanon johdonmukaisempaan seurantaan. Toimeenpanoa tullaan jatkossa seuraamaan kahden vuoden välein vastuutahoille suunnatulla kyselyllä. Lisäksi puolivälissä toimeenpanokautta toteutetaan väliarviointi.

Saamelaiskäräjien mielestä tarvitaan selkeämmin saamelaisiin kohdistuvien toimenpiteiden määritellyt vastuu- ja koordinaatiotahot seuraamaan ja huomioimaan saamelaisiin kohdistuvia toimenpiteitä. Usein saamelaisten palveluiden kehittämiseen on valtionhallinnossa kohdennettu hyvin pieniä ja vähäisiä resursseja, jolloin käytännössä edistämisen- ja kehittämistoimille ei ole osoitettu resursseja laisinkaan. Tällöin tarvittavien poikkihallinnollisten kehittämistoimien edistäminen esimerkiksi toimeenpanosuunnitelmassa kuvatulla tai suunnitellulla tavalla, voi olla haastavaa tai jopa mahdotonta. Jotta saamelaisia koskevat kehittämistarpeet tulevat huomioiduksi kirjausten tavalla tulee huomioida, että toimet vaativat resursseja.

Jo aikaisemmissa toimenpidesuunnitelmissa on ollut kirjauksia koskien saamelaisten palvelutarpeita. Näitä ei ole edistetty aktiivisesti tai johdonmukaisesti, koordinoitusti. Koska käytännön tasolla on jo selkeästi tiedossa saamelaistoimien toteuttamattomuus, tulisikin tällä toimikaudella luoda pohjaa uusille saamelaisille huomioiville toimintatavoille ja kulttuurille. Uudella toimikaudella on tavoitteena jatkaa Istanbulin sopimuksen kansallista toimeenpanoa huomioiden muut meneillään olevat ja tulevat valtionhallinnon hankkeet: Väkivallaton lapsuus toimintaohjelma (2026–2033), Tasa-arvo-ohjelma (2024–2027), Perus- ja ihmisoikeus-toimintaohjelma (2024–2027). Onko näissä ohjelmissa huomioitu saamelaisten oikeudet ja tarpeet?

Saamelaiskäräjät kiinnittää huomiota siihen, ettei saamelaisten tai romanien edustusta ole Nape-toimikunnassa. Tulisiko Nape-toimikuntaan nimetä myös jäsen saamelaistoimijoiden keskuudesta esimerkiksi saamelaiskäräjien edustajista, jotta saamelaisten ääni kuuluisi myös toimikunnan työssä vahvemmin? Saamelaiskäräjien huoleksi nousee, että mahdollisilla vastuutahoilla osaamista huomioida ja arvioida saamelaisiin kohdistuvien toimien vaikuttavuutta ja kohdentumista? Miten seurataan ja arvioidaan ja mitataan saamelaisiin kohdistuvia toimia ja niiden vaikuttavuutta? Istanbulin sopimus velvoittaa Suomen valtiota huomioimaan myös saamelaisten oikeudet yhdenvertaisesti.

Resurssit

Toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteutukselle ei olla osoittamassa erillistä rahoitusta, jolloin toimenpiteitä toteutetaan pääasiassa eri hallinnonalojen määrärahakehysten puitteissa. Jos toimenpide edellyttää lisärahoitusta, se voidaan mahdollisesti kattaa esimerkiksi ministeriöiden tai muiden vastuuorganisaatioiden erillisrahoituksella tai hankerahoituksella.

Saamelaiskäräjät näkee erityisenä puutteena ja haasteena toimeenpanosuunnitelman toteutuksen osalta sen, ettei toiminnan toteuttamiseen ole varattu erillistä rahoitusta. Saamelaiskäräjät tiedostaa Suomen valtion haasteellisen taloudellisen tilanteen. Saamelaiskäräjät näkee kuitenkin

tärkeäksi nostaa esiin seikan, että usein saamelaisten oikeuksien toteutuminen heikkenee taloudellisen tilanteen heikentyessä, koska vähemmistöjen rahoituksesta leikataan usein ensimmäisenä. Jos toimeenpanosuunnitelmalla halutaan turvata saamelaisten oikeuksien yhdenvertainen oikeuksien toteutuminen, tulee saamelaisten toiminnan turvaamiseksi osoittaa myös korvamerkitty rahoitus sekä selkeät vastuutahot, jotka huolehtivat toiminnan koordinoitusta ja suunnitelmallisesti toteuttamisesta.

1.4 Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan esiintyvyys

Kappaleessa todetaan saamelaisten osalta näin: ”Kansallisiin vähemmistöihin kuuluvista kuten saamelais- ja romanitaustaisten naisten kokemasta väkivallasta Suomessa ei ole kattavaa ajantasaista tietoa. Ruotsissa sekä Norjassa saamelaisnaisten on havaittu altistuvan lähisuhdeväkivallan eri muodoille selvästi saamelaisia miehiä sekä valtaväestöön kuuluvia naisia enemmän.”

Saamelaisten kohdalla tilastotietoja on todella vähän saatavilla. Ainoa säännönmukainen tieto nuorten tilanteesta syntyy mahdollisesti THL:n kouluterveyskyselyistä. Toimeenpanosuunnitelman tiedoissa on käsitelty kouluterveyskyselyn tietoja valtaväestön näkökulmasta. Vuonna 2021 kouluterveyskyselyyn vastanneista saamelaisten kotiseutualueella asuvista 4–5 luokkalaisista häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua oli viimeisen vuoden aikana kokenut 9,8 % kun valtakunnallinen arvo oli 8,3 %. Lisäksi kokemus vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa vuoden aikana kokeneista oli saamelaisten kotiseutualueella 17,1 % ja vastaava luku valtakunnallisesti oli 15,1 %. 8.–9 luokkalaisten osalta häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua oli viimeisen vuoden aikana kokenut 27,5 % kun valtakunnallinen arvo oli 30,2 %. Lisäksi kokemus vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa vuoden aikana kokeneista oli saamelaisten kotiseutualueella 13,5 % ja vastaava luku valtakunnallisesti oli 12,5 %. Tiedot löytyvät THL:n erillisotoksesta saamelaisten kotiseutualueen kuntien koulujen alueella.

Näiden lukujen valossa lapsiin nuoriin kohdistuvat väkivallan teot ovat jossain määrin korkeampia kuin keskimääräisesti valtakunnallisesti. Tokikaan THL:n kouluterveyskyselyn erityistarkastelu kohdistuen saamelaisten kotiseutualueelle ei ole kokonaisvaltainen saamelaisten kohdalla huomioiden, että saamelaisista nuorista ja lapsista noin 70 % asuu jo saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Kyselyyn on osallistunut myös saamelaisten kotiseutualueen kunnissa asuvia suomalaisnuoria.

Kappaletta tulisi täydentää saamelaisten kohdalla mm. THL:n kouluterveyskyselyn lukujen osalta, ylisukupolvisten traumojen osalta asuntolakokemuksiin liittyvien selvitysten myötä sekä saamelaisiin kohdistuvan vihapuheen osalta. Vuonna 2016 sekä 2022 on laadittu oikeusministeriön taholta selvityksiä eri vähemmistöryhmien kokemasta vihapuheesta ja häirinnästä. Lisäksi Irene Fofonoffin opinnäytetyö Lähisuhdeväkivallan stigma saamelaisyhteisöissä (2024) tuo lisätietoa herkkään aiheeseen. Kokemusperäistä tietoa tulisi myös etsiä jo olemassa olevista tietopohjista kiinnittäen huomioita yhteistyöhön saamelaistoimijoiden kanssa.

2 Tavoitteet ja toimenpiteet

2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman luonnos vuosille 2026–2033:

Lausunnolla olevan toimeenpanosuunnitelmaan tehdyllä sanahauulla kohdistui 3 selkeää toimenpidettä, jotka kohdistuvat saamelaisiin. Toimenpidesuunnitelman osalta tulisi selkeämmin kirjata se missä määrin toimeenpanosuunnitelmaan kirjatut toimenpiteet koskettavat myös saamelaisia. Saamelaisia koskevien toimenpiteiden jälkeisissä kappaleissa on kirjattu toimeenpanosuunnitelman huomioita niiltä osa-alueilta, joissa saamelaisten oikeudet on tärkeä ottaa huomioon.

Saamelaisia koskevat kirjaukset

Saamelaisia koskettavat toimenpiteet:

Toimenpide 2.4.

Parannetaan väkivaltapalveluiden saavutettavuutta lisäämällä monikielistä (ml. saamen kielet ja viittomakieli) ja monikanavaista tiedotusta sekä kannustamalla hyvinvointialueita ja kuntia tuottamaan verkkosivuilleen selkeää ja saavutettavaa tietoa väkivaltaerityisistä palveluista.

Huomiot: Viestintä tulisi olla äidinkielellä ja sitä tulisi tarjota tavalla, joka saavuttaa saamelaisväestön. Seksuaalisen väkivallan uhreille suunnatuista tukipalveluista löytyy tietoa Suomen Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) nettisivuiltakahdella kolmesta Suomessa puhutulla saamen kielellä. Viestinnän kehittäminen on positiivinen kehityssuunta, tiedotuskanavien saavutettavuus saamelaisille huomioitava. Toteutus yhteistyössä Lapha, Sakä ja Yle Sapmi, Sami soster, saamelaisten kotiseutualueen kunnat ja nuorisotyö, THL

Toimenpide 2.9

Vahvistetaan turvakotien resursseja niin, että palvelua on saatavilla tarpeeseen nähden riittävästi joka puolella Suomea. Huomioidaan erityisesti maantieteellinen kattavuus ja se, että turvakotipaikkoja on riittävästi väestömäärään suhteutettuna kaikilla alueilla, myös saamelaisten kotiseutualueella. Kehitetään palvelua vastaamaan paremmin myös haavoittuviin ryhmiin kuuluvien naisten palvelutarpeita.

Huomiot: Merkittävä parannus nykytilaan. Saamelaisten kotiseutualueella ei ole aikaisemmin ollut turvakotia väkivallan uhreille. Saamelaisaluetta lähin ensi- ja turvakoti toimii Rovaniemellä. Pitkät välimatkat, saamelaisalueen maantieteelliset ominaisuudet ja heikot julkiset kulkuyhteydet ovat voineet estää saamelaisalueella asuvaa saamasta apua ja turvaa. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten ensi- ja turvakotipalveluiden kehittämiseen ja tuottamiseen tulisi osoittaa riittävät resurssit Lapin hyvinvointialueelle. Resurssia tulisi osoittaa riittävästi menetelmien kulttuurinmukaistamiseen, ammattilaisten kouluttamiseen ja tarvittavaan tiedontuotantoon.

Toimenpide nro. 4.5

Tuetaan julkisilla varoilla rahoitettavaa (ml. VN-Tutkiva) tutkimusta GREVION edellyttämistä ja muista aihealueista, esimerkiksi: a. Kansallisiin vähemmistöihin kuuluviin naisiin kuten saamelais- ja romaninaisiin kohdistuva väkivalta ja väkivallan esiintyvyys.

Huomiot: Toimeenpanosuunnitelman osalta saamelaisia koskevan tiedontuotantoon on tehty kirjaus, jossa tuetaan julkisilla varoilla rahoitettavaa (ml. VN-Tutkiva) tutkimusta GREVION edellyttämistä ja muista aihealueista, esimerkiksi: a. Kansallisiin vähemmistöihin kuuluviin naisiin kuten saamelais- ja romaninaisiin kohdistuva väkivalta ja väkivallan esiintyvyys. Tavoite on

oikeansuuntainen ja kannatettava. Samaan aikaan tulee huomioida se valtava tietovaje, joka saamelaisten kohdalla on. Tiedontuotantoa pyritään parantamaan osoittamalla tarvittava resurssi tiedon kokoamiseen ja tutkimukseen. Saamelaisiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta ei tuota säännönmukaisesti tietoa yksikään Suomen viranomaisen. Saamelaisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkiessa on huomioitava väkivaltatutkimuksen vähäisyys ja aiheen herkkyyys saamelaisyhteisössä, saamelaisia koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet, tutkijan riittävä ymmärrys saamelaisten kulttuurista ja tutkimuksen yhteisöllinen hyväksyntä.

2.1 Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ennaltaehkäisy

Tavoite 1

Toimenpide

1.2 Toteutetaan valtakunnallinen, haavoittuvia ryhmiä osallistava vaikuttamiskampanja naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sukupuolittuneesta väkivallasta yhteistyössä järjestöjen ja mahdollisesti yksityisten toimijoiden kanssa, mikäli toimenpiteelle saadaan erillisrahoitus

1. 4 Kootaan ja levitetään tietoa joukkoviestimiä varten naisiin kohdistuvasta ja sukupuolistuneesta väkivallasta kannustaen joukkoviestimiä tuomaan esiin uutisoinnissa tutkimus- ja tilastotietoa ja uutisoimaan väkivallasta sensitiivisesti.

1.5 Selvitetään seksuaalisen häirinnän torjumisen hyviä käytäntöjä yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa. Luodaan verkosto, jonka tavoitteena on vahvistaa seksuaalisen häirinnän vastaisia toimia yhteiskunnassa. Keskitytään mm. digi- ja verkkohäirinnän kitkemiseen.

Huomiot: Huomioidaan saamelaistoimijat eri verkostoissa.

Tavoite 2

Toimenpide

1.7 Perusopetuksen opetussuunnitelmia päivittäessä pyritään sisällyttämään virallisiin opetussuunnitelmiin ikätasoisesti opetuksen tavoitteita naisiin kohdistuvan väkivallan ja sukupuolistuneen väkivallan eri teemoista (ehkäisy ja torjunta) ml. lukien digiympäristössä tapahtuva haitallinen vaikuttaminen ja sukupuolistunut vihapuhe.

1.8 Vahvistetaan seksuaali-, tunne- ja turvataitokasvatuksen opetusta eri koulutustasoilla tuottamalla ja jalkauttamalla asiaan kuuluvia tukimateriaaleja koulujen käyttöön.

Huomiot: GREVIO on kehottanut Suomea voimakkaasti ottamaan käyttöön perheväkivallan tekijöille suunnattuja sukupuolisensitiivisiä ohjelmia koko maassa ja perustamaan kielellisesti sopivia ohjelmia saamelaispojille ja -miehille. Tekijöiden osallistuminen väkivaltaa katkaiseviin palveluihin sekä ohjelmien pitkäaikainen toiminta tulee varmistaa. Opetussuunnitelmissa tulee huomioida saamelaisten kotiseutualue ja saamelaisen kulttuurin erityispiirteet. Materiaaleissa ja menetelmissä tulee huomioida saamenkielisten lasten kielelliset oikeudet ja kulttuurinmukaisuus.

Taustamateriaali: Irene Fofonoff 2024.

Tavoite 3

Toimenpide

nro. 1.12 Vahvistetaan ammattilaisten tietoutta ja osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä ja torjunnasta, huomioiden haavoittuvat ryhmät, sekä käytännön poikkihallinnollisesta yhteistyöstä hyvinvointialueilla ja kunnissa.

TIV ja VKST: Yhteiskoulutus syyttäjille ja tuomareille aiheesta ”Haavoittuvassa asemassa oleva henkilö rikosprosessissa”.

Huomiot:

Saamelaiskäräjät kiinnittää huomioita koulutuksen tarpeeseen myös saamelaiskontekstissa, jolloin olisi tarvetta yhteiskoulutuksesta syyttäjille ja tuomareille saamelaisten lasten oikeuksista, kulttuurista ja kansainvälisistä velvoitteista. Lapin hyvinvointialueen laatima selvitys saamelaiskulttuurin huomioimisen tarpeesta ja mahdollisuuksista Lapin hyvinvointialueen lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja perheoikeudellisissa palveluissa tuo lisätietoa tilanteesta. Ammattilaisten koulutus: Saamelaiskäräjien kanssa yhteistyössä järjestetyssä työpajassa nousi esiin tarve kouluttaa väkivaltaa kokeneita saamelaisia kohtaavia ammattilaisia saamelaiskulttuurin erityispiirteistä.

2.2 Väkivallan uhrien tuki ja palvelut väkivallan kaikille osapuolille

Palvelujen tarjonta/kattavuus/pitkäkestoisuus: GREVIO edellyttää toimia valtiolisilta, kunnallisilta ja alueellisilta viranomaisilta, jotta uhrien toipuminen väkivallasta voidaan varmistaa. GREVIO kehottaa Suomea takaamaan uhreille lyhyen ja pitkän aikavälin uhrilähtöistä ja sukupuoli- ja kulttuurisensitiivistä tukea, joka huomioi uhrien oikeudet sekä haavoittuvien ryhmien kuten saamelaisten naisten erityiset tarpeet. Tuen tulee perustua laatuvaatimuksille ja uhreille tulee olla selkeät palvelupolut erityistukipalveluihin. Erityisesti uhrien tunnistamista ja väkivallan systemaattista kartoittamista on vahvistettava. Myös Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa on sitouduttu vahvistamaan ennaltaehkäisyä sekä lähisuhdeväkivallan tunnistamista viranomaisissa, kunnissa ja hyvinvointialueilla. Tämän lisäksi eduskunta on edellyttänyt hallitukselta lähisuhdeväkivallan osapuolien tukemisen ja palveluohjauksen vahvistamista sekä palvelujen rahoituksen takaamista.

Tekijöille suunnatut palvelut: GREVIO on kehottanut Suomea voimakkaasti ottamaan käyttöön perheväkivallan tekijöille suunnattuja sukupuolisensitiivisiä ohjelmia koko maassa ja perustamaan kielellisesti sopivia ohjelmia saamelaispojille ja -miehille. Tekijöiden osallistuminen väkivaltaa katkaiseviin palveluihin sekä ohjelmien pitkäaikainen toiminta tulee varmistaa. GREVIO edellyttää, että ohjelmat perustuvat nykyistä vakioiduille vaatimuksille, jotka asettavat uhrin tukemisen ja turvallisuuden etusijalle ja että niissä huomioidaan myös väkivallan digitaaliset ilmenemismuodot.

Erityispalveluiden verkosto ja kulttuurisensitiivisyys: Turvakodit on huomioitu myös Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa. Hallituksen Tasa-arvo-ohjelmaan on kirjattu toimenpide turvakotien perhepaikkojen lisäämisestä alueille, joissa niitä ei ole riittävästi tai joista palvelu puuttuu vielä kokonaan, kuten saamelaisten kotiseutualue. Myös GREVIO on huomauttanut Suomea tarpeesta lisätä kielellisesti ja kulttuurisesti sopivia yleisiä ja erityistukipalveluja saamelaisnaisille. Erityistä huolta on herättänyt se, ettei saamelaisten kotiseutualueella ole yhtään turvakotia.

Tavoite 4

Varmistetaan monialaisten väkivallan ehkäisyn rakenteiden (poikkihallinnollinen koordinaatio, ohjeistukset, palvelupolut, toimivien mallien levittäminen) perustaminen ja pysyvyys valtakunnallisesti, hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien vastuulla olevien väkivallan ennaltaehkäisyn palveluiden tarjonta laajenee ja saatavuus paranee myös pitkäaikaisen tuentarpeen osalta; varmistetaan haavoittuvassa asemassa olevien uhrien pääsy palveluihin sekä väkivallan ennaltaehkäisyn palveluiden yhdenvertainen saavutettavuus valtakunnallisesti.

Vahvistetaan ja lisätään väkivallan tekijöille ja väkivaltaista käyttäytymistä itsessään tunnistaville suunnattuja palveluita hyvinvointialueilla sekä varmistetaan palveluiden yhdenvertainen saatavuus valtakunnallisesti.

Toimenpide

2.1 Vahvistetaan uhrien palvelupolkuja yhteistyössä eri toimijoiden kanssa kiinnittäen huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin naisiin ja tyttöihin ja huomioiden pitkäaikainen tuen tarve.

Huomiot: Väkivaltaa kokeneille saamelaisnaisille ja -tytöille ei ole tarjolla erityisiä kielen ja kulttuurin huomioivia tukipalveluita. Palveluiden tuottamiseen tulisi osoittaa riittävä resurssi. Tulee huomioida saamenkielisten palvelupolkujen rikkonaisuus. Huomioitava ja toimittava olemassa olevien palveluiden vahvistamiseksi ja turvaamiseksi. Uvjan toiminnan turvaaminen.

2.2. Selkeytetään väkivallan vastaisen työn rakenteita ja eri toimijoiden vastuita, sekä vahvistetaan poikkihallinnollista koordinaatiota ja moniviranomaisyhteistyötä hyvinvointialueilla ja kunnissa (lainsäädännön keinoin) huomioiden naisiin kohdistuvan väkivallan, sukupuolistuneen ja haavoittuvien ryhmien erityispiirteet sekä järjestöjen rooli palveluntuottajina.

Huomiot: THL koordinoi hyvinvointialueiden väkivaltakoordinaattorien verkostoa, jonka toiminnassa ovat mukana kaikki hyvinvointialueet sekä Helsinki. Lapin hyvinvointialueelta tulisi pyytää saametoimija mukaan verkostoon. Saamelaistyön koordinoinnille osoitettava vastuutaho ja resurssit.

Toimenpide 2.4.

Parannetaan väkivaltapalveluiden saavutettavuutta lisäämällä monikielistä (ml. saamen kielet ja viittomakieli) ja monikanavaista tiedotusta sekä kannustamalla hyvinvointialueita ja kuntia tuottamaan verkkosivuilleen selkeää ja saavutettavaa tietoa väkivaltaerityisistä palveluista.

Huomiot: Viestintä palveluista tulisi olla saavutettavaa saamelaisille. Viestintä tulisi olla äidinkielellä ja sitä tulisi tarjota tavalla, joka saavuttaa saamelaisväestön. Seksuaalisen väkivallan uhreille suunnatuista tukipalveluista löytyy tietoa Suomen Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) nettisivuiltakahdella kolmesta Suomessa puhutulla saamen kielellä. Viestinnän kehittäminen on positiivinen kehityssuunta, tiedotuskanavien saavutettavuus saamelaisille huomioitava. Toteutus yhteistyössä Lapha, Sakä ja Yle Sapmi, Sami soster, saamelaisten kotiseutualueen kunnat ja nuorisotyö, THL

Nro 2.3 Edistetään hoitopolkujen kehittämistä terveydenhuollossa varmistaen väkivallan kohteeksi joutumisen tunnistaminen, hoito, väkivallan dokumentointi sekä ohjaaminen asianmukaisiin erityistukipalveluihin.

Huomiot: Huomioitava saamelaisten Seri-palveluiden kehittäminen sekä saamelaisen asiakkaan erityistarpeiden ja kielellisten oikeuksien tunnistaminen. Saamelaisten huomioiminen myös SERI-

palveluihin kohdentuvissa selvityksissä. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden kehittämiseen ja tuottamiseen tulisi osoittaa riittävä resurssi. Resurssia määriteltäessä tulisi huomioida puuttuvien palveluiden tuottaminen alusta alkaen kulttuurinmukaisena. Resurssia tulisi osoittaa riittävästi menetelmien kulttuurinmukaistamiseen, ammattilaisten kouluttamiseen ja tarvittavaan tiedontuotantoon sekä tiedottamiseen.

Nro 2.6: Vahvistetaan väkivallan tekijöiden ohjautumista palveluihin parantamalla palveluiden saatavuutta ja edistetään tekijöiden sitoutumista palveluihin nopean palveluohjauksen ja motivoinnin keinoin.

Huomiot: Tekijöille suunnatut palvelut: GREVIO on kehottanut Suomea voimakkaasti ottamaan käyttöön perheväkivallan tekijöille suunnattuja sukupuolisensitiivisiä ohjelmia koko maassa ja perustamaan kielellisesti sopivia ohjelmia saamelaispojille ja -miehille.

Tavoite 5

Toimenpide nro. 2.7

Vahvistetaan SERI-tukikeskusten saavutettavuutta sekä psykososiaalisen tuen ja oikeudellisen neuvonnan tarjoamista, sekä seksuaaliväkivaltaa kokeneiden hoitoketjuja ja kokonaisvaltaista ja pitkäaikaista tukea huomioiden haavoittuvat ryhmät (THL/Väestön terveys- ja hyvinvointikatsaus 2025, Riina Korjamo 2023)

Huomiot: yhteistyö Uvja, Lapha. Pohjoisen SERI-tukikeskuksen henkilöstön koulutus vastaamaan saamelaisten kielellisiä ja kulttuurinmukaisia tarpeita.

Toimenpide 2.9

Vahvistetaan turvakotien resursseja niin, että palvelua on saatavilla tarpeeseen nähden riittävästi joka puolella Suomea. Huomioidaan erityisesti maantieteellinen kattavuus ja se, että turvakotipaikkoja on riittävästi väestömäärään suhteutettuna kaikilla alueilla, myös saamelaisten kotiseutualueella. Kehitetään palvelua vastaamaan paremmin myös haavoittuviin ryhmiin kuuluvien naisten palvelutarpeita.

Huomiot: Merkittävä parannus nykytilaan. Saamelaisten kotiseutualueella ei ole aikaisemmin ollut turvakotia väkivallan uhreille. Saamelaisaluetta lähin ensi- ja turvakoti toimii Rovaniemellä. Pitkät välimatkat, saamelaisalueen maantieteelliset ominaisuudet ja heikot julkiset kulkuyhteydet ovat voineet estää saamelaisalueella asuvaa saamasta apua ja turvaa. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten ensi ja turvakotipalveluiden kehittämiseen ja tuottamiseen tulisi osoittaa riittävä resurssit Lapin hyvinvointialueelle. Resurssia tulisi osoittaa riittävästi menetelmien kulttuurinmukaistamiseen, ammattilaisten kouluttamiseen ja tarvittavaan tiedontuotantoon.

Toimenpide nro. 2.10

Pyritään varmistamaan riittävä rahoitus Nollalinjan puhelinpalvelulle ja chat-palvelulle,

Huomiot: Tulisi huomioida myös saamen kielet ja saamenkielisten asiakkaiden kielelliset oikeudet

2.3 Väkivallan uusiutumisen estäminen ja rikosvastuun toteutuminen

2.3 Väkivallan uusiutumisen estäminen ja rikosvastuun toteutuminen

Tekijöille suunnatut palvelut: GREVIO on kehottanut Suomea voimakkaasti ottamaan käyttöön perheväkivallan tekijöille suunnattuja sukupuolisensitiivisiä ohjelmia koko maassa ja perustamaan kielellisesti sopivia ohjelmia saamelaispojille ja -miehille.

Tavoitteet 6

Varmistetaan, että uhrit saavat oikea-aikaista oikeusapua ja muuta oikeudellista tukea ja neuvontaa osana väkivallan uhrien palvelutarjontaa, erityisesti rikostutinnan ja oikeudenkäynnin aikana.

3.2 Vahvistetaan väkivallan uhrien pääsyä palveluihin edistämällä palveluiden saatavuutta ja palveluohjauksen toteutumista

Huomiot: Oikeusministeriö on antanut Rikosuhripäivystyksen (RIKU) toimintaan velvoitteen tuottaa ja tarjota Euroopan unionin rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista annetun direktiivin (2012/29/EU)(ns. uhridirektiivi) mukaiset uhrien yleiset tukipalvelut vuosina 2018–2027. Oikeusministeriö on myöntänyt Rikosuhripäivystyksen (RIKU) toimintaan 100 000 euron valtionavustuksen vuosille 2025–2026. Avustuksella rahoitetaan hanke, joka keskittyy lähisuhdeväkivallan uhrien tukemiseen ja tuen kehittämiseen. Rahoitus perustuu eduskunnan RIKULle myöntämään joululahjaraahan. Hankkeessa tulisi huomioida saamelaisten asiakkaiden tunnistaminen ja palveluohjauksen kehittäminen.

3.4 Vahvistetaan poliisin osaamista koulutuksella sukupuolisensitiivisestä ja traumatietoisesta lähestymistavasta naisiin kohdistuvissa väkivaltarikoksissa mk. digiväkivalta ja haavoittuvat ryhmät.

Huomiot: Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten viranomaispalveluiden saatavuus ei ole tällä hetkellä riittävää. Suomen perustuslain (1999/731, 17 §) saamelaisille takaamista kielellisistä oikeuksista ja saamen kielilain (1086/2003) viranomaisille asettamista velvoitteista huolimatta. Lähisuhdeväkivalta ja lastensuojelulliset kysymykset kaipaavat luottamusta, jotta niiden käsittely olisi vaikuttavaa. Saamelaisten kotiseutualueella viranomaiset ovat usein suomalaisia, jolloin saamelaisten kulttuuristen erityispiirteiden ja toimintatapojen huomioiminen on puutteellista. Saamelaiskulttuurille ominaisten toimintatapojen ollessa viranomaiselle vieraita, saatetaan saamelaista asiakasta ohjata toimimaan valtakulttuurille ominaisilla tavoilla, jolloin saamelaisyhteisön haasteet jäävät piiloon.

3.6 Seurataan Istanbulin sopimuksen soveltamisalaan liittyvien keskeisten lain säädäntöhankkeiden toteutusta ja tarkastellaan lainsäädännön kehittämistarpeita sekä seurataan lainsäädännön toimeenpanoa huomioiden erityisesti GREVION suositukset ja lainsäädäntöä koskeva kansainvälinen kehitys.

Huomiot: Huomioidaan GREVION antamat suositukset saamelaisia koskevissa asioissa myös lainsäädäntöhankkeiden kokonaisvaikutusten arvioinneissa huomioiden saamelaisten perustuslailliset oikeudet, kielelliset oikeudet ja kansainväliset velvoitteet.

2.4 Toimien yhteensovittaminen ja tiedonkeruu

GREVIO edellyttää, että Suomi takaa riittävän rahoituksen ja henkilöstöresurssit toimeenpanosuunnitelman toimenpiteille. GREVIO on kehottanut Suomea tukemaan väkivallan ehkäisyssä työskenteleviä järjestöjä ja muita toimijoita ja tekemään niiden kanssa enemmän yhteistyötä. Myös paikallisille hallintoelimille on taattava tarvittavat resurssit.

Tutkimukset: GREVIO on kehottanut Suomea toteuttamaan säännöllisesti kyselytutkimuksia naisiin kohdistuvan väkivallan muodoista, sekä arvioimaan saamelaisnaisten altistumista väkivallalle väestöpohjaisen tutkimuksen avulla. GREVIO on myös kehottanut Suomea tekemään tutkimusta väkivallan eri muodoista sekä tukemaan tutkimusta erityisiin uhriryhmiin kuten etnisiin vähemmistöihin kuuluviin naisiin kohdistuvasta väkivallasta, sekä keräämään tietoa naisiin kohdistuvan väkivallan digitaalisista ilmentymistä.

Pohjoismaisissa tutkimuksissa saamelaisnaisiin kohdistuvaa väkivaltaa on kuvattu arkaluontoisena ja vaiettuna aiheena saamelaisyhteisössä ja yhteiskunnassa laajemmin. Tutkimuksella aiheesta väkivalta voidaan tuoda näkyväksi ja siihen puuttumista sekä tuen tarjoamista voidaan kehittää. Väkivaltaa tutkiessa on huomioitava saamelaisia koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet, tutkijan riittävä ymmärrys saamelaisten kulttuurista ja tutkimuksen yhteisöllinen hyväksyntä.

Tavoite 8

Edistetään ja koordinoidaan Istanbulin sopimuksen soveltamisalaan kuuluvia väkivallan muotoja koskevaa eriteltyä tilastointia ja tutkimusta huomioiden myös monialaisen yhteistyön edellytykset.

Toimenpide nro. 4.5

Tuetaan julkisilla varoilla rahoitettavaa (ml. VN-Tutkiva) tutkimusta GREVION edellyttämistä ja muista aihealueista, esimerkiksi:

a. Kansallisiin vähemmistöihin kuuluviin naisiin kuten saamelais- ja romaninaisiin kohdistuva väkivalta ja väkivallan esiintyvyys.

e. Väkivaltapalveluiden kehittämistarpeet haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden näkökulmasta.

Huomiot:

Toimeenpanosuunnitelman osalta saamelaisia koskevan tiedontuotantoon on tehty kirjaus, jossa tuetaan julkisilla varoilla rahoitettavaa (ml. VN-Tutkiva) tutkimusta GREVION edellyttämistä ja muista aihealueista, esimerkiksi: a. Kansallisiin vähemmistöihin kuuluviin naisiin kuten saamelais- ja romaninaisiin kohdistuva väkivalta ja väkivallan esiintyvyys. Tavoite on oikeansuuntainen ja kannatettava. Samaan aikaan tulee huomioida se valtava tietovaje, joka saamelaisten kohdalla on. Tiedontuotantoa pyritään parantamaan osoittamalla tarvittava resurssi tiedon kokoamiseen ja tutkimukseen. Saamelaisiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta ei tuota säännönmukaisesti tietoa yksikään Suomen viranomaisen. Saamelaisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkiessa on huomioitava väkivaltatutkimuksen vähäisyys ja aiheen herkkyyys saamelaisyhteisössä, saamelaisia koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet, tutkijan riittävä ymmärrys saamelaisten kulttuurista ja tutkimuksen yhteisöllinen hyväksyntä.

Yleisiä huomioita

Yleisiä huomioita

Saamenkielisten sote-palvelujen tilanne

Toimeenpanosuunnitelmassa useiden saamelaisia koskevien toimenpiteiden toteuttajatahona on hyvinvointialue. Erityisesti saamelaisten kotiseutualueella palveluiden järjestämisvastuu kuuluu Lapin hyvinvointialueelle. Saamenkielisten palveluiden tuottamiseen Lapin hyvinvointialuetta velvoittavat muun muassa saamen kielilaki (1086/2003) ja laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, 5 §), jonka 5.2 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus käyttää saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueen kunnissa tuotettavissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, sekä Lapin hyvinvointialueen alueella sellaisissa palveluissa, joita tuotetaan vain kotiseutualueen kuntien ulkopuolella sijaitsevista toimintayksiköissä tai kotiseutualueen kuntien ulkopuolella sijaitsevista toimintayksiköissä, jotka Lapin hyvinvointialue on osoittanut kotiseutualueen kuntien asukkaiden käytettäväksi. Lisäksi Lapin hyvinvointialueella on lakisääteisenä tehtävänäan tukea saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämistä koko maassa (laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021, 33 §)

Lain hyvinvointialueiden rahoituksesta (617/2021) mukaan Lapin hyvinvointialueelle maksetaan saamenkielisten osuuden perusteella valtion rahoituksen lisäosaa. Saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumiseksi on lisäksi vuodesta 2002 lähtien myönnetty erillinen valtionavustus (mom. 33.36.60) saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Rahoitus ohjataan Saa-melaiskäräjien kautta Lapin hyvinvointialueelle. Valtionavustus on osa perustuslakia (731/1999) toteuttavaa saamelaisten itsehallintoa. Valtionavustuksesta huolimatta nykyinen rahoitus ei ole riittävä kattamaan edes perustalvelutarpeita, eikä valtionavustuksessa ole huomioitu esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvelojen palkkakehitystä. Valtionavustuksen merkitys koko saamelaiskulttuurille on merkittävä, sillä sen avulla kannustetaan järjestämään talveluita, joilla edistetään saamelaisten perustalveluissa turvattuja kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Lapin hyvinvointialue on joutumassa valtiovarainministeriön arviointimenettelyyn, jolloin valtio ja hyvinvointialue arvioivat hyvinvointialueen taloudellisia sekä talvelujen järjestämiseen liittyviä edellytyksiä selvittää tehtävistään. Käytännössä päättävältä talveluiden järjestämisestä on siirtymässä valtiolle. Saamelaisten oikeuksia saamenkielisiin sote-talveluihin ei saa arviointimenettelyn myötä heikentää tai huonontaa. Saamelaisten ovat jo nykytilassa heikommassa asemassa omankielisten sote-talveluiden saatavuudessa valtaväestöön verrattuna.

Lapin hyvinvointialueelle tulee turvata jatkossakin toimintamahdollisuudet tarjota ja kehittää saamenkielisiä talveluita STM:n ja Saamelaiskäräjien jakaman erillismäärärahan tukemana sekä muiden toiminta- ja kehittämistoimien muodossa. Laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) 33§ Lapin hyvinvointialueella on päävastuu tukea saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon talveluiden kehittämistä valtakunnallisesti. Lapin hyvinvointialueella toimii tätä tehtävää varten saamenkielisten ja kulttuuristen mukaisten talveluiden kehittämisyksikkö, jonka päävastuulla on kehittää saamenkielisiä talveluita valtakunnallisesti. Lapin hyvinvointialueen saamenkielisten talveluiden kehittämistoiminnan turvaaminen ja säilyttäminen sekä tarvittavien lisäresurssien kohdentaminen toimintaan on erittäin tärkeää ja merkittävä tuki Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman toteutusedellytysten kannalta. Lisäksi toimenpidesuunnitelmassa mainittujen mahdollisten vastuutahojen kuten STM:n ja THL:n sekä muiden toimijoiden resursseja saamelaisosaamisen vahvistamiseksi on lisättävä välittömästi.

Erityistukipalvelut: Uvjan toiminnan turvaaminen

GREVIO kehottaa Suomea takaamaan uhreille lyhyen ja pitkän aikavälin uhrilähtöistä ja sukupuoli- ja kulttuurisensitiivistä tukea, joka huomioi uhrin oikeudet sekä haavoittuvien ryhmien kuten

saamelaisten naisten erityiset tarpeet. Väkivaltaa kokeneille saamelaisnaisille ja -tytöille ei ole ollut aikaisemmin tarjolla erityisiä kielen ja kulttuurin huomioivia tukipalveluita.

Saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjâ – Uvja on perustettu vuonna 2022 tukemaan saamelaisten ja Suomen valtion välistä totuus- ja sovintokomissiotyötä. Yksikkö tarjoaa saamelaiskulttuurin mukaisia ja saamenkielisiä mielenterveyspalveluita matalla kynnyksellä – neuvoa, tukea ja kriisityötä omalla äidinkielellä (pohjoissaame, inarinsaame, koltansaame, suomi). Uvja on ainoa Suomessa neuvoa, tukea ja kriisityötä kaikilla kolmella Suomessa puhutuilla saamen kielillä valtakunnallisesti tuottava taho.

Uvjan toimintaedellytykset on turvattava, jotta moniammatillinen yhteistyö SERI-palveluiden sekä muiden palveluiden välillä on mahdollista. Saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö on perustettu ja kehitetty vastaamaan saamelaisten tarpeita. Yksikön toiminnassa on urauurtavasti kehitetty saamelaista mielenterveystyötä luomalla saamelaisille sopivia toiminta- ja palvelumalleja. Kehittämistyössä on vahvistettu yksikköön rekrytoituneen henkilöstön ammattitaitoa lisäkoulutuksin mm. erilaisista terapiamuodoista. Uvjan toiminnan vakiinnuttaminen saamelaisten totuus- ja sovintokomission toimintakauden päätyttyä on erittäin tärkeä toimenpide osana saamenkielisten psykososiaalisten palveluiden kokonaisuutta. Saamelaiskäräjät on esittänyt, että saamelaisille suunnattu psykososiaalinen tuki toteutetaan tulevaisuudessa valtion sosiaali- ja terveydenhuollon erityispalveluna, jolla on erillinen lainsäädäntö ja rahoitus.

Lopuksi

Saamelaiskäräjät pitää oikean suuntaisina toimenpiteitä kohdistuen saamelaisväestöön, joita Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman luonnokseen vuosille 2026–2033 on sisällytetty. Erityisesti kirjaukset turvakotipalveluista, tiedontuotannosta sekä viestinnästä ovat tarvittavia ja merkittäviä askelia saamelaisten väkivaltatyön ennaltaehkäisyssä ja palvelutarpeiden tunnistamisessa. Saamelaisia koskevia selkeitä kirjauksia suunnitelmassa oli yhteensä noin 3 kohtaa.

Saamelaisia koskeva tiedontuotanto on monin osin puutteellista, vertailukelpoista tietoa on hyvin vähän saatavilla. YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien (TSS) yleissopimusta valvova komitea suositti vuonna 2021 Suomen valtiota parantamaan tiedonkeruujärjestelmäänsä. Tuotettavan tiedon tulisi olla kiellettyjen syrjintäperusteiden mukaan eriteltyä. Sukupuoleen perustuvan väkivallan intersektionaalinen tarkastelu edellyttää tiedontuotannon parantamista. Toimeenpanosuunnitelman osalta saamelaisia koskevan tiedontuotantoon on tehty kirjauksia, jossa tuetaan julkisilla varoilla rahoitettavaa (ml. VN-Tutkiva) tutkimusta GREVION edellyttämistä ja muista aihealueista. Tavoite on oikeansuuntainen ja kannatettava. Tiedontuotannossa tulisi kuitenkin kiinnittää huomiota saamelaisten sisällyttämistä ja huomioimiseksi jo osaksi nykytilaista säännöllistä tiedonkeruuta.

Useissa toimeenpanosuunnitelman toimenpiteissä viitataan heikommassa asemassa oleviin henkilöihin. Epäselväksi kuitenkin jää viitataanko näillä kirjauksilla myös saamelaisiin. Jos viittaus koskee myös saamelaisia, silloin siitä tulisi tehdä selkeä kirjaus toimeenpanosuunnitelmaan. Lisäksi toimeenpanosuunnitelmaan tulisi kirjata selkeä toimija kuka ja kenen vastuulla toimenpiteen toteuttaminen on. Tällä hetkellä toteuttajat ovat hyvin ylätasen toimijoita, joissa nyt vain Lapin hyvinvointialueella ja THL:ssä on saamelaiserityisosaamista.

Saamelaisten toimien osalta tarvittaisiin selkeämpi saamelaistoimille kohdennettu oma toteuttamissuunnitelmansa. Toimeenpanosuunnitelmassa on kirjattu päätavoitteet, mutta jotta

toimien toteuttaminen koordinoitumpaa ja ohjatumpaa, tulisi saamelaisväestöä koskevat tarpeet ja toimet kirjata omaksi toteuttamissuunnitelmaksi, jossa olisi selkeästi kirjattu vastuutaho, toteuttaja, koordinaattori sekä työhön varatut resurssit.

Saamelaisia koskevista toimenpiteistä, tarpeista ja niiden toteuttamisesta on tärkeää tehdä edelleen yhteistyötä Saamelaiskäräjien kanssa. Tärkeä tavoite yhteistyössä on tehdä sitä yhdessä saamelaisten naisten ja saamelaisten yhteisöjen kanssa sen sijaan, että toimintaa suunnitellaan ilman saamelaisten osallisuutta. Saamelaiskäräjälain (vanha saamelaiskäräjälaki, uusi Saamelaiskäräjälaki astuu voimaan 1.8.2025) 9§ Yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite koskee saamelaisten kotiseutualueella toteutettavia tai vaikutuksiltaan sinne ulottuvia sekä muita erityisesti saamelaisten kieleen tai kulttuuriin taikka heidän asemaansa tai oikeuksiinsa alkuperäiskansana vaikuttavia toimenpiteitä, jotka koskevat mm. saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen toteuttamista ja kehittämistä. Tämä koskettaa myös Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteuttajatahoja mm. Lapin hyvinvointialuetta.

Saamelaiskäräjät huomauttaa vielä, että Istanbulin sopimuksen kirjaukset sitovat Suomen valtiota, jolloin saamelaisten palveluiden kehittämistä tulee jatkaa ja niille tulee osoittaa myös tarvittavat resurssit.

Lehtola-Kosonen Riitta

Saamelaiskäräjät - Yleinen toimisto/sosiaali- ja terveyssihteeri